

PRAVICE DO REPRODUKTIVNEGA ZDRAVJA MIGRANTOV IN MIGRANTK V MEDNARODNIH EVROPSKIH DOKUMENTIH

Blaž Lenarčič, Mateja Sedmak, Zorana Medarić

Znanstveno-raziskovalno središče Koper

1. Definicije ključnih pojmov

Smernice Združenih narodov reproduktivno zdravje opredeljujejo kot »stanje popolnega telesnega, duševnega ter socialnega blagostanja in ne zgolj odsotnost bolezni. Reproductivno zdravje obravnava reproduktivne procese, funkcije in sistem v vseh fazah posameznikovega življenja«. Iz tega izhaja, da je reproduktivno zdravje pravica, ki velja za otroke in odrasle, ne glede na spolno izražanje ali usmerjenost. Predstavljena definicija se pogosto uporablja tudi v mednarodni literaturi. Na tem mestu je potrebno izpostaviti na razlikovanje med reproduktivnim in spolnim zdravjem. In sicer Svetovna zdravstvena organizacija (WHO, 2002) spolno zdravje obravnava kot stanje fizičnega, čustvenega, duševnega in družbenega blagostanja v odnosu do spolnosti medtem, ko se reproduktivno zdravje nanaša na sposobnost razmnoževanja ter dostop do različnih (reproduktivnih) storitev, pripomočkov ter zdravstvenih informacij, ki omogočajo sprejemanje svobodnih in odgovornih odločitev glede tovrstnega zdravja. V tem kontekstu je pomembno tudi nasilje na podlagi spola, ki je

v Deklaraciji Združenih narodov o odpravi nasilja nad ženskami (Declaration on the Elimination of Violence against Women) iz leta 1993 opredeljeno kot »vsako dejanje nasilja, ki temelji na spolu in ima za posledico ali je verjetno, da bo imelo za posledico, fizično, spolno ali psihično škodo oziroma trpljenje žensk. V to so vključene tudi grožnje s prisilo ali samovoljna omejitve prostosti, ne glede na to, ali gre za javni ali zasebni prostor« (čl. 1).

2. Konvencije, direktive in dokumenti

Pravice, ki se nanašajo na reproduktivno zdravje in nasilje na podlagi spola obravnavajo različne mednarodne konvencije, direktive in dokumenti. Najpomembnejše izmed njih so bile pripravljene v okviru Organizacije združenih narodov in Svetovne zdravstvene organizacije, so pa v kontekstu te publikacije pomembni tudi dokumenti Evropske unije.

2.1. Mednarodni dokumenti

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (*Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women*), ki jo je leta 1979 sprejela OZN poudarja enak dostop do zdravstvenih storitev, vključno s spolnim in reproduktivnim zdravjem. Splošno priporočilo št. 19 o nasilju nad ženskami (*General Recommendation No. 19 on violence against women*), ki ga je leta 1992 sprejela OZN, dopolnjeno s Splošnim priporočilom št. 35 o nasilju nad ženskami na podlagi spola (*General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women*), ki ga je OZN sprejela 2017, razširja pojem nasilja s tem, da vanj vključuje tudi kršitev pravic spolnega in reproduktivnega zdravja.

Splošno priporočilo št. 24 o ženskah in zdravju (*General Recommendation No. 24 on women and health*), ki ga je OZN sprejela leta 1999 obravnava nasilje na podlagi spola v zdravstvenem sektorju, pri čemer poudarja, da je posebno pozornost potrebno nameniti zdravstvenim potrebam in pravicam žensk, ki pripadajo ranljivim skupinam, kot so migrantke in begunci.

Splošni komentar o pravici do spolnega in reproduktivnega zdravja (*General comment on the right to sexual and reproductive health*), ki ga je OZN sprejela leta 2016 spodbuja države članice k temu, da vsakemu posamezniku zagotovijo uživanje pravice do spolnega in reproduktivnega zdravja. Dokument določa obveznost do razveljavitve zakonodaje, politik in praks, ki kriminalizirajo, ovirajo ali ogrožajo posameznikov dostop do zdravstvenih storitev in informacij (člen 49).

Akcijski načrt za spolno in reproduktivno zdravje in pravice 2017-2021 (*Action Plan for sexual and reproductive health and Rights 2017-2021*), ki ga je sprejela Svetovna zdravstvena organizacija/ Evrope, ima tri cilje:

1. vsem ljudem omogočiti sprejemanje odločitev glede lastnega spolnega in reproduktivnega zdravja na podlagi dostopnih informacij;
2. vsem ljudem zagotoviti uživanje najvišje dosegljive ravni spolnega in reproduktivnega zdravja;
3. zagotoviti univerzalen dostop do spolnega in reproduktivnega zdravja, ter odstranitev neenačnosti.

Globalna strategija OZN za zdravje žensk in otrok (*Global Strategy for Women's and Children's Health*) iz leta 2010, ki je bila leta 2015 dopolnjena z Globalno strategijo o zdravju žensk, otrok in mladostnikov za obdobje 2016-2030 (*Global strategy on women's, children's and adolescents' health 2016-2030*) prizadeva doseči pravico do najvišjega dosegljivega standarda zdravja za vse ženske, otroke in mladostnike.

Rezolucija Svetovne zdravstvene skupščine o Spodbujanju zdravja beguncev in migrantov (*Promoting the health of refugees and migrants*) iz leta 2017 poziva države članice, naj okrepijo mednarodno sodelovanje na področju zdravja beguncev in migrantov ter zagotovijo zdravstveno varstvo državam, v katerih se nahajavečje število beguncev in migrantov.

Drugi pomembni dokumenti povezani z nasiljem na podlagi spola in reproduktivnim zdravjem, so:

- Konvencija o otrokovih pravicah (1989);
- Dunajska deklaracija in akcijski program o nasilju na podlagi spola (1993);
- Sklepi Mednarodne konference o programu za prebivalstvo in razvoj (*International Conference on Population and Development Programme*) iz leta 1994 poudarjajo, da mora biti spolno in reproduktivno zdravje dostopno, sprejemljivo in primerno za vse uporabnike v celotnem življenjskem ciklusu;
- Pekinška deklaracija (*Beijing Declaration and Platform for Action*) iz leta 1995 poudarja doseganje opolnomočenja žensk, s posebnim poudarkom na načrtovanju družine, varnem in zakonitem splavu ter zdravju mater;
- Spremenimo svet: agenda za trajnostni razvoj do leta 2030 (*Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development*) iz leta 2015 omenja priseljence in razseljene ljudi, ki imajo omejen dostop do reproduktivnega zdravstvenega varstva in so izpostavljeni resnim zdravstvenim tveganjem in kršenjem reproduktivnih pravic.

2.2. Dokumenti Evropske unije

Vse države članice EU so podpisnice ključnih mednarodnih aktov o človekovih pravicah, s čimer se obvezujejo k borbi proti nasilju na podlagi spola, ter k zagotavljanju pravic do reproduktivnega zdravja, kot (dela) univerzalne pravice do zdravja. Vendar so pri upoštevanju teh dokumentov v določeni meri neodvisne, saj jih zavezuje nacionalni politični in zakonodajni okvir.

Smernice EU o nasilju nad ženskami in dekleti ter za boj proti vsem oblikam diskriminacije proti njim (*EU guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them*) iz leta 2008 spodbujajo dostop do informacij in zdravstvenih storitev (odstavki 3.2.7.1. c) podpirajo programe, ki spodbujajo ženske k svobodnemu uresničevanju pravice do odločanja o svojem spolnem življenju (odstavek 3.2.7.1.d) ter spodbujajo ukrepe za preprečevanje nasilja nad ženskami in dekleti (odstavek 3.2.7.2.).

Resolucija Evropskega parlamenta o odpravi nasilja nad ženskami (*European Parliament resolution of 26 November 2009 on the elimination of violence against women*) iz leta 2009 poziva države članice, naj:

- izboljšajo nacionalne zakone in politike za boj proti vsem oblikam nasilja nad ženskami, zlasti z oblikovanjem celovitih nacionalnih akcijskih načrtov (člen 1);
- zagotovijo programe pomoči in financiranja organizacijam, ki nudijo zatočišče in psihološko podporo ženskam, žrtvam nasilja (člen 2);
- ustrezno upoštevajo kategorije žensk, ki so potencialne žrtve nasilja, kot na primer pripadnice manjšin, priseljencev, beguncev itd. (člen 16);
- okrepijo ukrepe za preprečevanje nasilja na podlagi spola med mladimi z usmerjenimi izobraževalnimi kampanjami in sodelovanjem med deležniki (člen 17);
- priznajo spolno nasilje in posilstvo nad ženskami, kot kaznivo dejanje tudi v intimnih zakonskih zvezah in intimnih odnosih in/ali s strani moških sorodnikov, ko žrtev ni dala soglasja za spolni odnos. Pri takšnih kaznivih dejanjih se kot olajševalne okoliščine ne sme upoštevati sklicevanja na tradicionalne ali verske prakse, vključno s tako imenovanimi »zločini iz časti« (člen 24);
- sprejmejo ustrezne ukrepe za zaustavitev pohabljanja žensk; poudarjati je potrebno, da se morajo priseljenci zavedati, da pohabljanje ženskih spolnih organov pomeni resen napad na zdravje žensk in kršitev človekovih pravic (člen 26).

Leta 2009 je Svet Evrope sprejel Stockholmski program 2010-2014 - odprta in varna Evropa za državljane (*Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens*), v katerem je obravnavano tudi nasilje nad ženskami, ki pripadajo ranljivim skupinam (odstavek 2.3.3). Leta 2010 je Komisija sprejela Okrepitev zavezanosti k enakosti med ženskami in moškimi (*A Strengthened Commitment to Equality between Women and Men. A Women's Charter*), katere namen je odprava neenakosti v dostopu do zdravstvene oskrbe in izkoreninjenje vseh oblik nasilja na podlagi spola.

Na podlagi Načrta za enakost med ženskami in moškimi za obdobje 2006-2010 (*Roadmap for equality between women and men 2006-2010*) in Evropskega pakta za enakost med spoloma (*European Pact for Gender Equality*) je Evropska komisija sprejela Strategijo za enakost med ženskami in moškimi 2010-2015 (*Strategy for Equality between Women and Men 2010-2015*), ki med drugim vključuje odpravo pohabljanja žensk, ter podpira evropsko kampanjo za ozaveščanje o nasilju nad ženskami (poglavje 4).

Konvencija o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (*Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*) iz leta 2011, poznana tudi kot Istambulska konvencija, opozarja, da kultura, običaji, religija, tradicija ali tako imenovana „čast“ ne morejo biti opravičilo za izvajanje nasilja nad ženskami. To pomeni, da se države podpisnice zavezujejo h kriminaliziranju kaznivih dejanj nad ženskami, vključno s psihološkim nasiljem (člen 33); zalezovanjem (člen 34); fizičnim nasiljem (35. člen); spolnim nasiljem, posilstvom, ter neprostovoljnimi spolnimi odnosi (36. člen), prisilno poroko (37. člen); pohabljanjem ženskih spolnih organov (člen 38), splavom in prisilno sterilizacijo (člen 39), ter kaznivimi dejanji storjenimi v imenu »časti« (člen 42).

Direktiva 2012/29 / EU Evropskega parlamenta in Sveta Evrope, v čl. 17 določa, da „nasilje, usmerjeno proti osebi zaradi njenega spola, spolne identitete ali spolnega izražanja razumemo kot nasilje na podlagi spola“.

Leta 2012 je EU sprejela program Zdravje 2020: evropski politični okvir za podporo vladnih in socialnih ukrepov za zdravje in dobro počutje (*Health 2020: a European policy framework supporting action across government and society for health and well-being*), v katerem poudarja, da bi morale politike držav članic obravnavati neenakosti na področju zdravja migrantov, Romov in drugih ranljivih skupin, ki se soočajo z ovirami v dostopnosti in kakovosti zdravstvenih in socialnih storitev.

Letno poročilo o človekovih pravicah in demokraciji v svetu v letu 2014 (*Report on the 'Annual Report on human rights and democracy in the world 2014 and the European Union's policy on the matter'*) poudarja, da spoštovanje zdravja ter spolne in reproduktivne pravice, kot tudi posameznikovega dostopa do zdravstvenih storitev prispeva k zmanjšanju smrtnosti otrok in mater (odstavek 1.1.1); obsoja prakso nadomestnega materinstva, saj spodkopava človeško dostojanstvo ženske, ker se njeno telo in reproduktivne funkcije uporabljajo kot blago; poudarja, da so načrtovanje družine, zdravje mater, lažji dostop do kontracepcije in varen splav pomembni elementi za reševanje življenj (odstavek 114).

Odbor za pravice žensk in enakost spolov v Mnenju o letnem poročilu o človekovih pravicah in demokraciji v svetu 2016 in o politiki Evropske unije na tem področju (*Opinion on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2016 and the European Union's policy on the matter*) med drugim izraža zaskrbljenost zaradi ranljivosti migrantov, beguncev in prosilcev za azil, zlasti žensk in otrok in članov marginaliziranih skupin, ter poziva k nujni vzpostavitvi ustreznih, varnih in zakonitih migracijskih poti, pri čemer je treba sprejeti vse potrebne ukrepe za njihovo zaščito. Med te ukrepe sodijo: dostop do pravnega svetovanja, psihološka podpora, varni prostori za ženske in otroke ter dostop do spolnega in reproduktivnega zdravja in pravic, vključno z varnimi abortusi, ter druge zdravstvene storitve. V poročilu poudarjajo, da je treba v postopkih za združitve družine ženskam in dekletom, ki se želijo pridružiti svoji družini v EU, priznati individualne pravice, da jim pri dostopu do zdravstvenih storitev, izobraževanja ali zaposlitve ne bojo primorane v odvisnost od moškega družinskega člana, ki jih morda zlorablja.

Akcijski načrt o spolnem in reproduktivnem zdravju: k izvajanju načrta za trajnostni razvoj 2030 v Evropi (*Action plan for sexual and reproductive health: towards achieving the 2030 Agenda for Sustainable Development in Europe - leaving no one behind*) določa tri med seboj tesno povezane cilje:

- omogočiti vsem ljudem, da sprejemajo odločitve o svojem spolnem in reproduktivnem zdravju na podlagi pridobljenih informacij ter zagotovijo spoštovanje, varovanje in izpolnjevanje človekovih pravic,
- zagotoviti, da lahko vsi ljudje uživajo najvišjo možno raven spolnega in reproduktivnega zdravja,
- zagotoviti splošen dostop do spolnega in reproduktivnega zdravja ter odpraviti neenakosti na tem področju.

Evropsko soglasje o razvoju „Naš svet, naše dostojanstvo, naša prihodnost“ (*European consensus on development 'Our world, our dignity, our future'*) iz leta 2017 opredeljuje načela, ki bodo usmerjala sodelovanje z državami v razvoju, pa tudi strategijo za doseganje ciljev, ki vključujejo odpravo nasilja na podlagi spola (točka 33) ter zavezo do spolnega in reproduktivnega zdravja ter pravicam, ki izhajajo iz tega (odstavek 34).

Zdravstvena strategija in Akcijski načrt za begunce in migrante v evropski regiji SZO (*Strategy and action plan for refugee and migrant health in the WHO European Region*) iz 2016 izpostavlja naslednja prednostna področja:

- podpiranje pravice do zdravja beguncev, prosilcev za azil in priseljencev;
- obravnavanje socialnih determinant zdravja;
- okrepitev zdravstvenih sistemov;
- zagotavljanje etičnih in učinkovitih zdravstvenih pregledov in presoj;
- izboljšanje obveščanja in komunikacije na področju zdravja.

Viri

Dokumenti Republike Slovenije:

- (2016): International Protection Act: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7103>
- (2015): Resolution on the national program for equal opportunities for women and men 2015-2020: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO108>
- (2013): Resolution on the national assistance program for the period 2013-2020: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NACP68>
- (2009): Resolution on the national program of family violence 2009-2014: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO60>
- (2008): Family violence prevention act: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084>
- (2008): Patients' rights act: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4281>
- (1999): Law on medical service: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1395>
- (1998): Rules on carrying out preventive health care at the primary level: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NAVO59>
- (1992): Health service act: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO214>
- (1992): Health care and health insurance act: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO213>
- (1991): Constitution of republic of Slovenia: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>
- (1977): Act on health measures in exercising freedom of choice in childbearing: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO408>

Dokumenti Organizacije združenih narodov:

- (2017): General recommendation No. 35 on gender-based violence against women: <http://tbinternet.ohchr.org/layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/35&Lang=en>
- (2015): Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
- (2015): Global strategy on women's, children's and adolescents' health 2016-2030: http://www.who.int/pmnch/media/events/2015/g_s_2016_30.pdf
- (2010): Gender based violence: A Global Toolkit for Action: <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/cap-6.pdf>
- (2010): Global Strategy for Women's and Children's Health: http://www.who.int/pmnch/topics/maternal/20100914_gswch_en.pdf
- (2010): Guidelines on Reproductive Health: <http://www.un.org/popin/unfpa/taskforce/guide/iatfreph.gdl.html>
- (2004): International Conference on Population and Development Programme: https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf
- (1999): UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women General Recommendation No. 24: Art. 12 of the Convention (Women and Health): <http://www.refworld.org/docid/453882a73.html>
- (1995) Beijing Declaration and Platform for Action: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>
- (1993): Declaration on the Elimination of Violence against Women: <http://www.refworld.org/docid/3b00f25d2c.html>
- (1993) Vienna Declaration and programme of Action: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/vienna.pdf>
- (1992): UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women General Recommendation No. 19: Violence against women: <http://www.refworld.org/docid/52d920c54.html>
- (1989): Convention on the Rights of the Child: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>
- (1979): Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: <http://www.refworld.org/docid/3b00f2244.html>

Dokumenti Svetovne zdravstvene organizacije:

- (2017): Promoting the health of refugees and migrants: [http://www.who.int/migrants/about /framework_refugees-migrants.pdf](http://www.who.int/migrants/about/framework_refugees-migrants.pdf)
- (2016): Action plan for sexual and reproductive health: towards achieving the 2030 Agenda for Sustainable Development in Europe - leaving no one behind: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571392/IPOL_STU\(2016\)571392_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571392/IPOL_STU(2016)571392_EN.pdf)
- (2016): Strategy and action plan for refugee and migrant health in the WHO European Region: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/314725/66wd08e_MigrantHealthStrategyActionPlan_160424.pdf
- (2016): Regional consultation on the development of the European action plan for sexual and reproductive health and rights (SRHR) 2017-2021: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0008/300122/Regional-consultation-development-EAP-SRHR-20172021-report.pdf?ua=1
- (2015): The Minsk declaration, the life-course approach in the context of health 2020: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0009/289962/The-Minsk-Declaration-EN-rev1.pdf?ua=1
- (2012): Health 2020: a European policy framework supporting action across government and society for health and well-being: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0006/199536/Health2020-Short.pdf?ua=1
- (2002): Defining sexual health. Report of a technical consultation on sexual health 28-31 January 2002, Geneva. Sexual health document series: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/defining_sexual_health.pdf

Dokumenti Evropske unije:

- (2017): Opinion of the committee on women's rights and gender equality on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2016 and the European Union's policy on the matter: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2017-0365+0+DOC+PDF+V0//EN>
- (2017): European consensus on development. 'Our world, our dignity, our future': https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/european-consensus-on-development-final-20170626_en.pdf
- (2015): The European Parliament's Report on the 'Annual Report on human rights and democracy in the world 2014 and the European Union's policy on the matter: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0344+0+DOC+XML+V0//EN>
- (2012): Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>
- (2011): European Pact for Gender Equality: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011XG0525\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011XG0525(01)&from=EN)
- (2011): Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention): <https://rm.coe.int/168008482e>
- (2010): Strategy for Equality between Women and Men 2010-2015: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:en:PDF>
- (2010): A Strengthened Commitment to Equality between Women and Men. A Women's Charter: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:em0033>
- (2009): European Parliament resolution of 26 November 2009 on the elimination of violence against women: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/european_parliament_resolution_of_26_november_2009_on_the_elimination_of_violence_against_women_1.pdf
- (2009): Stockholm Programme - An open and secure Europe serving and protecting citizens: <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/EU-framework/EUframeworkgeneral/The%20Stockholm%20Programme%202010/Stockholm-Programme-2010-EN.pdf>
- (2008): EU guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_guidelines_on_violence_against_women_and_girls_1.pdf
- (2006): Roadmap for equality between women and men 2006-2010: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c10404&from=EN>